

TRADIČNÉ A NOVÉ V ONOMASTIKE. 23. SLOVENSKÁ ONOMASTICKÁ KONFERENCIA

Mária Imrichová – Monika Turočeková

Tradícia slovenských onomastických konferencií (SOK) zaznamenala na pôde Prešovskej univerzity v septembri 2024 svoju 23. kapitolu. Od prvej SOK konanej v r. 1967 v Bratislave prešovská slovakistika pripravila vedecké zázemie pre päť onomastických konferencií (5. SOK v r. 1972, 7. SOK v r. 1976 na Zemplínskej Šírave, 12. SOK v r. 1995, 18. SOK v r. 2012) a niekoľko československých (neskôr celoštátnych) onomastických seminárov v sérii *Onomastika a škola*. Onomastický výskum je v prešovskom vedeckom prostredí dlhodobá a nepretržite etablovaná.

23. SOK mala podtitul *Tradičné a nové v onomastike*, čo v úvodnom slove výstižne podčiarkol **Milan Harvalík** (JÚLŠ SAV v Bratislave) konštatovaním, že tradičné a nové sa tak v jazyku, ako aj v onomastike nevyklučuje a odráža dynamiku jazyka a kultúry najmä v súčasnom dani, keď sa tradičné a nové môže spájať jednak so symbolikou národnej podstaty, jednak s globalizáciou a stratou kultúrnej špecifickosti. Vlastné meno totiž citlivo (citlivejšie ako apelatívna lexika) reaguje na spoločenské pohyby a skutočne prešlo v poslednom období výraznými zmenami.

Spoluzakladateľ a slovenských onomastických konferencií a tohtoročné nedožitie 90. výročie narodenia dr. Milana Majtána v osobitnom úvodnom vstupe pripomenul predseda Slovenskej onomastickej komisie pri JÚLŠ SAV **Juraj Hladký** (TU v Trnave). V osobnej spomienke na dr. M. Majtána pripomenul jeho zásluhy najmä pri výskume slovenských terénnych názvov, formovaní slovenskej onomastiky, jej metodológii a teórii výskumu vlastných mien.

Spoločné rokovanie otvoril antroponymicky zameraný príspevok **Svitlany Pachomovej** (FF PU v Prešove) *Spôsoby a prostriedky pomenovania privilegovanej vrstvy obyvateľstva Kyjevskej Rusi v období 9. – 14. st.* Predstavila prierez najpoužívanejších starovekých mien kyjevskej šľachty, ich motiváciu, pôvod, frekvenciu, ako aj vývin ich formy a štruktúry, ktorých zdrojom sú najmä kronikárske pramene. Antroponymický materiál je príkladom koexistencie tradičných pomenovacích modelov s novými, ktoré viedli k súčasným podobám mien na tomto území.

Tendencie vo vývine súčasných ukrajinských antropónym analyzovala v príspevku *Nové trendy v ukrajinskej sústave osobných mien: medzi praxou a právom* **Oksana My-**

khalchuk (Inštitút lingvistiky im. O. O. Potebni Národnej akadémie vied Ukrajiny). Ukazuje sa, že v antroponymickom priestore prevažuje tendencia po dodržiavaní tradícií, úsilie o individualizáciu a sebavyjadrenie na jednej strane, a silný vplyv kontaktných jazykov a globalizačných tendencií, ktoré si vyžadujú usmernenia zo strany odborníkov a štátu ako kodifikátora v prípade používania cudzích jazykových elementov.

Blok antroponymických výskumov na báze korpusov uviedla príspevkom *České a slovenské priezviská v Digitálnom slovníku nemeckých priezvisk (DFD)* **Andrea Scheller** (Akadémia vied a literatúry Mainz) s konštatovaním, že štvrtina nemeckých priezvisk je slovanského pôvodu v dôsledku dlhodobého nemecko-slovanského jazykového kontaktu. V príspevku autorka informovala o približne 1500 slovenských a českých priezviskách, ktoré korpus obsahuje, ako aj o geografickom rozšírení ich najfrekvencovanejších podôb.

Jaroslav David, Michal Místecký a Agata Reclik (FF OU v Ostrave) v referáte *Havel, Klaus, Zeman – obraz troch českých prezidentov v propriálnej korpusovej perspektíve* na výskume mien troch českých prezidentov overovali potenciál korpusového prístupu k propriálnemu materiálu a možnosti identifikovania hlbšieho vnímania a diskurzu spoločnosti prostredníctvom exponovaných mien. Uviedli výsledky ich komplexnej kvantitatívnej analýzy vrátane frekvencie, kolokácie, morfológie a slovotvorby realizovanej v publicistických textoch národného korpusu.

Korpusová analýza bola predmetom príspevku **Kristýny Březinovej** (FF OU v Ostrave) *Rodné mená v Moravskosliezskom kraji: Korpusová analýza dát Českého štatistického úradu*. V referáte uviedla výsledky výskumu realizovaného pomocou korpusových nástrojov s využitím dát štatistického úradu, najmä výskyt obľúbených rodných mien v obciach a v mestách v danej lokalite, pričom súčasne porovnávala dáta získané v štatistickom korpuse s výsledkami doterajších podobných dostupných výskumov.

Iveta Valentová (JÚLEŠ SAV v Bratislave) ako členka kalendárovej komisie aktuálne prihlásila na rokovanie príspevok *Tradičné a nové mená v slovenskom kalendári*, v ktorom podrobne vysvetlila zásady zaraďovania rodných mien do slovenského civilného kalendára v minulosti a v súčasnosti, informovala o nových menách zaradených v kalendári od r. 1989 a o dôvodoch ich zaradenia. Zároveň na konkrétnych príkladoch z praxe ilustrovala problematiku spracovania žiadostí občanov o zaradenie mena do kalendára, presunutie na iný deň, resp. jeho vyradenie z kalendára.

Analýza židovských antroponým, ktorú prezentovala **Adriana Amir** (FF PU v Prešove) v rozsiahlejšom príspevku *Židovská antroponymia na severovýchodnom Slovensku. Pohľad cez census z roku 1930*, prispieva k hlbšiemu pochopeniu židovskej prítomnosti na severovýchodnom Slovensku a obohacuje historický obraz o ich živote a kultúre prostredníctvom etymologických a kultúrnych významov jednotlivých mien reflektujúcich migračné trasy, náboženské tradície a sociálne väzby.

Na etnoidentifikačnú funkciu oným, na spôsob podpory antroponým v slovensko-maďarskom dvojjazyčnom prostredí a ich používanie v úradnej i neúradnej sfére sa sústredil **Ján Bauko** (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre) v príspevku *Onymický manažment v bilingválnom prostredí*. Na pozadí teórie jazykového manažmentu poukázal na rozdiely medzi jednoduchým a organizovaným onymickým manažmentom. Prezentoval pripravovaný maďarsko-slovenský slovník rodných mien, ktorý by mohol slúžiť ako pomôcka pre rodičov maďarskej národnosti na Slovensku, ako aj pre Slovákov žijúcich v Maďarsku pri výbere a zápise osobných mien v materinskom jazyku.

Éva Császári (FF ELTE v Budapešti) referovala o výsledkoch svojho dlhodobého výskumu vychádzajúceho zo štúdia cirkevných a štátnych matrik a relevantnej odbornej literatúry v príspevku *Zmena (pomadžarčovanie) priezvisk: v historickom a spoločenskom kontexte*. Na príklade pomadžarčovania konkrétnych priezvisk v tzv. bukových a sklárskych slovenských osadách osvetľuje príčiny, ktoré motivovali jednotlivcov k zmene slovenských, moravských, českých a nemeckých priezvisk na maďarské v prvej polovici 19. storočia, ako aj konkrétne okolnosti a procesy formálnej zmeny mena.

Historickej antroponymii sa v príspevku *Slovanské mená v podolskej antroponymii v 16. – 17. storočí* venoval aj **Michał Mordań** (Uniwersytet w Białymstoku). Predstavil výsledky výskumu historického prameňa zo 16. storočia, v ktorom sú slovanské priezviská dôležitou zložkou miestneho antroponymického materiálu, pričom upozornil na ich pozoruhodnú formálnu rôznorodosť, ako aj na interpretačné ťažkosti vyplývajúce z homonymie nominatívnych foriem osobných mien.

Príspevky z chrématonymického podsystému reprezentoval v časti spoločného rokovania referát **Magdaleny Graf** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) *Chrématonymá ako príznaky krízy – vlastné mená v kontexte krízovej situácie*, v ktorom autorka na konkrétnych príkladoch s použitím metód onomastickej analýzy prepojených s výskumom krízovej komunikácie ilustruje schopnosť chrématonym prenášať kultúrne informácie, konkrétne onymický príznak krízovej situácie, a následne rekonštruovať hrozbu signalizovanú onymami.

Spoločný referát **Juraja Hladkého** a **Andreja Závodného** z Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave *Poznámky k pravopisu niektorých typov vlastných mien v kontexte prípravy nových Pravidiel slovenského pravopisu* poukázal na fungovanie tradičných pravopisných princípov a princíp konvenčnosti pravopisu pri onymách, ako aj na problémy pravidiel písania veľkých písmen ako znaku propriálnosti. Na konkrétnych onymických príkladoch analyzovali chápanie jedinečnosti u bežnej populácie najmä v oblasti chrématonymických objektov, pričom tendencie v pravopise oným ilustrovali výsledkami výskumu.

Chápanie jedinečnosti chrématonym reprezentované v praxi verzálkou bolo predmetom referátu **Márie Imrichovej** (FF PU v Prešove) a **Moniky Turočekovej** (PdF UK v Bratislave) *Jedinečnosť právnych textov versus status propriálnosti*,

v ktorom na príklade administratívno-právnych dokumentoným prezentovali silné povedomie identifikačno-diferenciačnej funkcie oným u používateľov slovenčiny, ktoré prejavujú použitím verzálky na začiatku pomenovania konkrétnych dokumentov ako súčasti textu iných oficiálnych dokumentov. Zistenia doterajších výskumov v tejto oblasti podporujú tendenciu zohľadniť pri kodifikácii písania veľkých písmen funkciu proprií pred výpočtom jednotlivín najmä v podsystéme chrématoným s cieľom zjednodušiť konvenčný pravopis.

Jaromír Krško (FF UMB v Banskej Bystrici) sa v príspevku *Komercialita versus intimita ako motivačné faktory nominácie vínnych pivníc v Sebechleboch-Starej Hore* venoval názvom vínnych pivníc v Sebechleboch-Starej Hore v dvoch rovinách – v komerčnej, ktorá sa uplatňuje v tradičnej komerčnej akcii Oberačka po sebechlebsky, a v bežnej hovorovej komunikácii domácich obyvateľov, ktorí sú väčšinou aj majiteľmi týchto pivníc. Poukázal na dominanciu reklamnej funkcie propria v komerčných názvoch a hypokoristických podôb mien majiteľov pivníc v živých názvoch Sebechlebčanov.

Beata Afeltowicz (Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet Szczeciński) v príspevku *Kaskada a Posnania alebo názvy nákupných centier v Štetíne a Poznani* referovala o výskume, ktorého cieľom bolo vytvoriť komplexný súbor chrématonymických názvov súčasných nákupných centier v Západnopomoranskom a Veľkopolskom vojvodstve v Poľsku a analýzou identifikovať pomenúvacie tendencie a modely, príp. odlišnosti vzhľadom na územia výskytu a ich príčiny.

K téme pomenúvania dopravných prostriedkov sa výskumne po istom období vrátil **Piotr Tomasi** (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) referátom *Názvy vozidiel mestskej hromadnej dopravy v Českej republike*, v ktorom okrem motivačnej, jazykovej a funkčnej analýzy názvov poukázal na dynamiku a príčiny zmien, resp. úprav názvov, ale aj na zánik a vznik nových.

Dvojica referujúcich **Radovan Garabík** a **Jana Wachtarczyková** (JÚLEŠ SAV v Bratislave) sa v príspevku *Čím sú virtuálne priestory a ich objekty a čím sú ich názvy?* s podtitulom *Úvahy nad možnou kategóriou diktyoným* zaoberali názvami nových onymických objektov, ktorých denotát existuje vo virtuálnom priestore, a zamýšľali sa nad povahou a kategorizáciou týchto objektov vykazujúcich emergentnú kvalitu. Vzhľadom na ideové a sociálne, ale zároveň topologické charakteristiky týchto online produktov predstavili koncept osobitnej onymickej kategórie s pracovným názvom diktyonýmá.

Na pomedzí chrématonymie a zoonymie bola tematika referátu **Samuely Tomasi** (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) *Naši „psi-atelia“ alebo o marketingových chrématonymách zdôrazňujúcich lásku k zvieratám* prezentujúcom analýzu motivácie názvov tovarov pre zvieratá, ktoré slúžia na ovplyvnenie potenciálnych zákazníkov využívaním vzťahu človeka k zvieratám.

Tematické zameranie ďalších dvoch referátov sa orientovalo na oblasť zoonymie. **Agnieszka Kolodziej** (Uniwersytet Wrocławski) v referáte *Zoonymia zoologických záhrad v Osijeku a Palići* predstavila a následne konfrontovala postoje poľských a českých respondentov k téme pomenovania zvierat. Cieľom prieskumu bolo z perspektívy respondentov poukázať na to, aké funkcie plní meno zvierat'a, či sú isté druhy zvierat predurčené na to, aby mali alebo nemali meno, a či by zviera z útulku malo dostať nové meno.

Liubov Ostash z Lvovskej národnej univerzity Ivana Franka vystúpila s referátom *Nové onymá v zoonymickej sfére Ukrajiny*. Cieľom predstaveného výskumu bolo identifikovať nové zoonymá, ktoré sa v období od 24. februára 2022 do apríla 2024 objavili v onymickom priestore Ukrajiny, zistiť motívy a dôvody ich vzniku a fungovania, ako aj preskúmať javy proprializácie a transonymizácie pri tvorbe zooným. Na príklade identických zooným patriacich rôznym druhom zvierat referujúca poukázala na snahu majiteľov zvierat vložiť do pomenovania okrem identifikačnej funkcie aj ich vlastenecké emócie, čím poukázala na spätosť analyzovaných oným s vojnovou realitou, a teda na skutočnosť, že zoonymá sú charakteristickými znakmi vojnového obdobia.

Pavol Odaloš (FF UMB v Banskej Bystrici) v príspevku *Modelovanie a modely kozmoným; vlastné mená kozmických objektov mimo slnečnej sústavy* predstavil model mapujúci obsahovú, resp. významovú stránku mimozemských (kozmickej) objektov, ako sú hviezdy, súhvezdia, asterizmy, hviezdokopy, hmloviny, galaxie a kopy galaxií. Pozornosť venoval funkčným členom s onymickou hodnotou, do ktorých sa premietajú kozmonymické príznaky, t. j. sémantické príznaky druhových kozmonymických objektov.

Predmetom analýzy **Danuty Lech-Kirstein** (Uniwersytet Opolski) *Diferenčné prvky v sliezskych geografických názvoch s komponentom góra/Berg* boli sliezske geografické názvy, ktoré možno chápať ako súčasť jazykového obrazu Sliezska. Cieľom výskumu bolo poukázať na skutočnosť, že hoci sú poľské a nemecké geografické názvy odlišné z hľadiska slovotvorby, majú podobné diferenčné prvky odkazujúce na veľkosť, tvar, polohu a topografický charakter objektu, a zároveň sa v nich odráža materiálna a duchovná kultúra.

Patrik Jakubek (JÚLŠ SAV v Bratislave) sa v príspevku *Vybrané zaniknuté anojkonymá v okrese Galanta* zamerával na pomenovania hospodárskych objektov v povodí rieky Váh z hľadiska onymickej motivácie. Predstavil lexikálno-sémantickú a štruktúrno-typologickú charakteristiku vybraných terénnych názvov patriacich do katastrálnych území obcí okresu Galanta, ktoré sú situované v povodí rieky Váh a ktoré v súvislosti s výstavbou vodného diela Kráľová (1977 – 1985) buď úplne zanikli, alebo boli vo väčšej miere zatopené.

Csilla Csobády (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre) vystúpila s referátom *Výskum topónym v slovensko-maďarskom bilingválnom prostredí v Rožňav-*

skom okrese. Predmetom referátu bola analýza toponým vo vybraných slovensko-maďarských bilingválnych obciach na juhovýchode Rožňavského okresu (Silická Jablonica, Hrušov, Jablonov nad Turňou). Poukázala aj na dôležitosť sociotoponymického výskumu založeného na tradičnej i novej socioonomastickej metóde (tzv. metóde mentálneho mapovania), ako aj na to, že takýto výskum môže poskytnúť komplexnejší pohľad na fungovanie toponým v bilingválnej spoločnosti.

Príspevok **Jany Davidovej Glogarovej, Kristýny Kovářovej a Veroniky Poláchovej** (FF Ostravská univerzita v Ostrave) *Reflexia onomastických tém v lingvistických časopisoch* sa týkal výskytu onomastickej problematiky v jazykovedných a lingvodidaktických časopisoch vzhľadom na časové súvislosti, ako aj na vývoj teoretických a metodologických východísk onomastiky. Onomastické témy si všimli aj z hľadiska ich frekvencie v analyzovaných periodikách.

Didaktickej aplikácii onomastiky vo vysokoškolskom prostredí sa venovali dva príspevky. **Henryk Duszyński-Karabasz** (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) vo svojom príspevku *Antroponomastika na neofilologických študijných odboroch v Poľsku s podtitulom Niekoľko poznámok k obsahu učebných osnov a metódam výučby vybraných onomastických predmetov na Univerzite Kazimierza Veľkého v Bydhošti* priblížil obsah a metódy štyroch predmetov z antroponomastiky v bakalárskom a magisterskom štúdiu filológie a aplikovanej lingvistiky na spomínanej univerzite.

V príspevku *Onomastické vedomosti vysokoškolských študentov Fakulty stredo-európskych štúdií UKF o priezviskách a krstných menách a ich postoje k antroponymám* predstavil **Ladislav Angyal** (Fakulta stredo-európskych štúdií UKF v Nitre) onomastické vedomosti a postoje vysokoškolských študentov týkajúce sa významu a pôvodu ich vlastných krstných mien a priezvisk. Charakterizoval výučbu onomastiky v Inštitúte maďarskej jazykovedy a literárnej vedy a pozornosť venoval aj motivácii pomenovania, zmenám mena a trendovým priezviskám.

Netradičný prístup k onomastike predstavili dva referáty reflektujúce motiváciu vlastných mien v posunkovom jazyku. V referáte *Kalendárne a časové jednotky v slovenskom posunkovom jazyku so zreteľom k ich motivácii* sa **Roman Vojtechovský** (Pedagogická fakulta TU v Trnave) venoval spôsobom tvorenia a používania kalendárnych a časových jednotiek v slovenskom posunkovom jazyku. Poukázal na štruktúru a typy ich motivácie. V spoločnom referáte *Motivácia posunkov pre štáty Európy v slovenskom posunkovom jazyku* sa **Hana Zimenová a Roman Vojtechovský** sústredili na spôsoby tvorenia toponymických posunkov štátov Európy. Predstavili štruktúru vybraných európskych štátov v slovenskom posunkovom jazyku a typy ich motivácie.

Na oblasť literárnej onomastiky sa vo svojich príspevkoch koncentrovali traja referujúci. **Pawel Graf** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) v príspevku *Počiatky poľskej literárnej onomastiky vo svetle dejín vedy* predstavil formovanie lite-

rárnej onomastiky ako novej vednej disciplíny v Poľsku v období šesťdesiatych až osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia na pozadí vtedajších i súčasných dejín vedy.

V príspevku *Literáronymá vo vybraných dielach slovenskej vedecko-fantastickej literatúry z obdobia normalizácie* sa **Milan Kolesík** (FF UKF v Nitre) zamerail na parametre literáronym v období normalizácie. Opísal rozličné spôsoby využívania literáronym v spoločensko-kritických dielach *Útek z neba* Dušana Kužela, *Dobre utajený mozog* Antona Hykischu, *V záhradách* Alty Vášovej a *Za hrst' drobných (z rozvojovej planéty Tryfě)* Alfonza Bednára, zohľadňujúc ich tematické zameranie.

Lilija Andrijenko (Inštitút movoznavstva im. O. O. Potebni Nacional'noji akademiji nauk Ukrajiny) analyzovala v príspevku *Vlastné mená v systéme obrazných prostriedkov barokového textu (na materiáli ukrajinskej poézie 17. storočia)* miesto vlastného mena ako konštruktívneho prvku v systéme obrazných prostriedkov barokovej literatúry. Pozornosť venovala osobným, resp. rodovým menám, ktorých prítomnosť sa v žánroch ako orácie, gratulácie, heraldické a opisné básne a pod. zakladá na prítomnosti tzv. adresnosti v uvedených dielach.

Milan Harvalík (JÚEŠ SAV v Bratislave) v záverečnom slove konštatoval, že konferencia úspešne nadviazala na dlhoročnú tradíciu slovenských onomastických konferencií a že sa okrem iného ukázalo, že onomastika nie je len suchou akademickou disciplínou, ale živým prostredím, ktoré odráža neustále premeny spoločnosti a jazyka. Na konferencii bolo prezentované široké spektrum tém – od historických aspektov a vývoja mien cez ich analýzu až po sociálne a kultúrne vplyvy názvov v modernej spoločnosti. Témy reflektovali základný zámer podujatia: *tradičné a nové* v onomastike. Hovorilo sa o všetkých skupinách proprií a ich podskupinách vrátane takých, ktorým sa doteraz nevenovala pozornosť. Konferencia zároveň potvrdila postavenie onomastiky v systéme vied a úzku spoluprácu lingvistov so zástupcami rôznych vedných odborov, najmä historikmi, sociológmi, psychológmi, etnografmi, archeológmi, právnikmi atď. Prešovská slovakistika tak úspešne nadviazala na rad predchádzajúcich onomastických konferencií realizovaných na jej (veríme, že žičlivej a pohostinnej) akademickej pôde.

Mária Imrichová

Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta

Ul. 17. novembra 1, 080 78 Prešov

E-mail: maria.imrichova@unipo.sk

ORCID: 0000-0001-7132-3542

Monika Turočeková

Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta

Račianska 59, 813 34 Bratislava

E-mail: turocekova@fedu.uniba.sk

ORCID: 0000-0003-0427-604X